

فهرست

۱	مقدمه
۲	طرح تحقیق
۳	۱. تعریف مسأله و بیان سوال های اصلی
۵	۲- سابقه تحقیق:
۵	۳- روش تحقیق:
۷	فصل اول: بخش اول: کلیات
۸	۱-۱ مقدمه
۹	۲-۱ واژه شناخت: کار، کارگر، کارفرما
۱۰	۳-۱ کار در آیات قرآن
۱۱	۴-۱ کار سنت پیامبر و امامان است
۱۱	۵-۱ فضایل و آثار کار
۱۳	۵-۱-۱ کار مانند جهاد در راه خداست
۱۵	۵-۱-۲ کار موجب سعادت دنیوی و اخروی است
۱۶	۵-۱-۳ کار موجب حفظ آبروی مومن است
۱۶	۵-۱-۴ کار برابر با خشنودی خداوند
۱۷	۵-۱-۵ کار سستی و تنبلی را از بین می برد
۱۸	۵-۱-۶ کار عبادت است
۱۹	۶-۱ کار در سایر مکاتب
۲۲	۷-۱ اسناد و موازین بین المللی حقوق کار
۲۲	۷-۱-۱ کار در اعلامیه حقوق بشر غرب
۲۳	۷-۱-۲ کار در میثاق بین المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی سازمان ملل

۲۷	فصل اول: بخش دوم: اجاره ، حاکمیت اراده و دخالت دولت
۲۸	مقدمه
۳۰	۲-۲-۱ قواعد حاکم بر اجاره‌ی اشخاص
۳۰	۳-۲-۱ معیار تشخیص قانون حاکم بر اجاره‌ی اشخاص
۳۲	۴-۲-۱ دلایل اثبات و مشروعیت اجاره در آیات
۳۴	۵-۲-۱ اجماع بر مشروعیت اجاره
۳۵	۶-۲-۱ دخالت دولت در قرارداد کار
۳۵	۱-۶-۲-۱ اصل حاکمیت اراده
۳۶	۲-۶-۲-۱ اصل حاکمیت اراده در مکتب اصالت فرد
۳۷	۳-۶-۲-۱ اصل حاکمیت اراده در اسلام
۳۸	۴-۶-۲-۱ لزوم دخالت دولت در قرارداد کار
۳۸	۷-۲-۱ دخالت دولت در کار در اسلام
۴۳	۱-۷-۲-۱ احکام حکومتی
۴۳	۲-۷-۲-۱ مستندات مشروعیت احکام حکومتی
۴۴	۱-۲-۷-۲-۱ کیفیت دلالت:
۴۵	۲-۲-۷-۲-۱ معنای اولوالامر:
۴۷	۳-۲-۷-۲-۱ آیات دیگر:
۴۷	۴-۲-۷-۲-۱ سنت:
۴۸	۸-۲-۱ مصلحت، گستره جواز صدور احکام حکومتی:
۴۹	۹-۲-۱ محدودیت در چارچوب احکام فرعیه
۵۰	۱۰-۲-۱ ولایت مطلقه:
۵۲	نتیجه گیری

فصل دوم: بخش اول: دستمزد در احکام اسلام و موازین بین المللی حقوق کار.....	۵۵
مقدمه.....	۵۶
۱-۲ واژه شناخت.....	۵۷
۲-۲ شرح مسئله.....	۵۹
۳-۲ اجرت و مزد در حقوق اسلام.....	۵۹
۴-۲ اخبار و روایات در باب اجرت و مزد کارگر.....	۶۱
۱-۴-۲ کراهت به کار گرفتن اجیر قبل از تعیین مزد.....	۶۱
۲-۴-۲ زمان پرداخت مزد کارگر.....	۶۴
۳-۴-۲ روایات در باب حرمت نپرداختن مزد کارگر.....	۶۶
۵-۲ میزان مزد در اسلام.....	۶۸
۶-۲ اخبار و روایت.....	۷۱
۸-۲ تفاوت در دستمزد و میزان آن.....	۷۵
۹-۲ مزد کارگر در موازین بین المللی حقوق کار.....	۷۶
۲-۹-۲ میثاق بین المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی سازمان ملل، بخش سوم.....	۷۷
۳-۹-۲ مزد در اعلامیه حقوق بشر اسلامی (اعلامیه ی قاهره).....	۷۷
۱۰-۲ وجوه اشتراک و افتراق اعلامیه ی حقوق بشر غرب و اعلامیه حقوق بشر اسلامی.....	۷۹
۱-۱۰-۲ وجوه اشتراک.....	۷۹
۲-۱۰-۲ وجوه افتراق دو نظام حقوقی در ارتباط با مزد کارگر.....	۸۳
۱۱-۲ دستمزد کسب های حرام در اسلام.....	۸۸
فصل دوم: بخش دوم: ساعات کار در احکام اسلام و موازین بین المللی.....	۹۳
۱-۲-۲ ساعات کار در جهان.....	۹۴
۲-۲-۲ ساعات کار در اسلام.....	۹۶
آیات.....	۹۶

۹۸.....	۳-۲-۲-۲ آیات دیگر
۹۸.....	۳-۲-۲ اخبار و روایات
۱۰۵.....	۴-۲-۲ ساعات کار در موازین بین المللی حقوق کار
۱۰۶.....	۵-۲-۲ ساعات کار در قانون اساسی ایران
۱۰۷.....	۷-۲-۲ ساعات کار در قانون کار ایران
۱۰۸.....	۷-۲-۲ وجوه اشتراک و افتراق دو نظام حقوقی در مسئله ساعات کار و نتیجه گیری فصل ...
۱۰۸.....	۱-۷-۲-۲ وجوه اشتراک دو نظام حقوقی در مسئله ساعات کار
۱۰۹.....	۲-۷-۲-۲ وجوه افتراق دو نظام حقوقی در مسئله ساعات کار
۱۱۰.....	نتیجه گیری فصل
۱۱۵.....	فصل سوم: بخش اول: کرامت انسانی، آزادی انتخاب شغل، منع بیگاری
۱۱۶.....	مقدمه
۱۱۷.....	۱-۳ کرامت در تعالیم اسلام
۱۱۸.....	۲-۳ کرامت انسان در اسناد حقوق بشر
۱۱۹.....	۱-۲-۳ اصل کرامت انسانی از دیدگاه اعلامیه قاهره
۱۲۰.....	۲-۲-۳ اصل کرامت از دیدگاه حقوق بشر در غرب
۱۲۱.....	۳-۳ وجوه اشتراک و افتراق دو نظام حقوقی اسلام و غرب در مسئله ی کرامت انسان
۱۲۱.....	۱- ۳-۳ وجوه اشتراک
۱۲۱.....	۲-۳-۳ وجوه افتراق
۱۲۲.....	۴-۳ آزادی اشتغال و منع بیگاری در تعالیم اسلام
۱۲۴.....	۵-۳ آزادی انتخاب شغل در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران
۱۲۵.....	۶-۳ آزادی اشتغال و منع بیگاری در اسناد بین المللی
۱۲۵.....	۱-۶-۳ آزادی اشتغال و منع بیگاری در اعلامیه جهانی حقوق بشر ملل متحد
۱۲۵.....	۲-۶-۳ آزادی اشتغال در میثاق بین المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی

- ۷-۳ وجوه اشتراکات و افتراقات دو نظام حقوقی اسلام و غرب در مسئله ی آزادی اشتغال.....۱۲۸
- ۱-۷-۳ وجوه اشتراک.....۱۲۸
- ۲-۷-۳ وجوه افتراق.....۱۲۹
- ۸-۳ تفاوت بنیادین فرهنگ ها و ارزش ها در هنگام تصویب اعلامیه جهانی حقوق بشر.....۱۳۱
- ۹-۳ مکاسب محرمه.....۱۳۳
- فصل سوم: بخش دوم: منع بردگی در احکام اسلام و موازین بین المللی حقوق کار.....۱۳۵
- مقدمه.....۱۳۶
- ۱-۲-۳ واژه شناخت.....۱۳۷
- ۲-۲-۳ برده داری در اسلام.....۱۳۸
- ۳-۲-۳ قوانین منع بردگی و برده داری در قرارداد های بین المللی.....۱۴۱
- ۱-۳-۲-۳ منع بردگی در اعلامیه جهانی حقوق بشر.....۱۴۲
- ۲-۳-۲-۳ منع بردگی در اعلامیه اسلامی حقوق بشر(اعلامیه قاهره).....۱۴۲
- ۳-۳-۲-۳ منع بردگی میثاق بین المللی حقوق اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی.....۱۴۳
- ۴-۲-۳ چرا دین اسلام با ورودش برده داری را ممنوع نکرد؟.....۱۴۳
- ۵-۲-۳ مستنداتی که نشانگر مخالفت اسلام با برده داری است.....۱۴۵
- ۲-۱-۵-۲-۳ آیه دوم.....۱۴۶
- ۳-۱-۵-۲-۳ آیه سوم.....۱۴۶
- ۴-۱-۵-۲-۳ آیه چهارم.....۱۴۶
- ۵-۱-۵-۲-۳ آیه پنجم.....۱۴۷
- ۲-۵-۲-۳ روایات.....۱۴۷
- ۶-۲-۳ وجوه اشتراک و افتراق دو نظام حقوقی اسلام و غرب در مسئله ی منع بردگی.....۱۵۰
- ۱-۶-۲-۳ منع بردگی در اعلامیه حقوق بشر اسلامی.....۱۵۰
- ۲-۶-۲-۳ منع بردگی در اعلامیه ی حقوق بشر ملل متحد.....۱۵۱

۱۵۱	۳-۲-۶-۳ وجوه اشتراک
۱۵۲	۳-۲-۶-۴ وجوه افتراق
۱۵۲	نتیجه گیری فصل
۱۶۰	کتابنامه:

مقدمه

مطابق احکام اسلام کار ارزش و عبادت است. در موازین بین المللی حقوق کار، دولت ها موظف هستند تا قوانین حمایتی الزام آور وضع نمایند و طرفین قرارداد را ملزم به پیروی از آن کنند، قوانینی چون ساعات کارمعیّن، دستمزد عادلانه، آزادی انتخاب شغل و عدم اجبار به کاری معین. روابط کارگر و کارفرما در اسلام بر مبنای قرارداد اجاره است، در احکام اسلام اصل اولیه، حاکمیت اراده طرفین قرارداد است. این طرفین قرارداد هستند که در باب شرایط و نحوه ی اجرای قرارداد با هم به توافق می رسند. در مقایسه این دو نظام در نگاه اول اینگونه به نظر می رسد که در احکام اسلام طرفین می توانند بدون هیچ محدودیت و مانعی، هر گونه که می خواهند توافق کنند، هیچ مانعی نباید و نمی تواند اراده ی طرفین را در قرارداد کار محدود کند. حال اینکه اینگونه نیست، با بررسی آیات و روایات در زمینه های مختلف حقوق کار، از آن جمله در زمینه ساعات کار و میزان مزد و سایر موارد خواهیم دید که احکام اسلام با تعیین قواعد، معیارها و ملاک های دقیق و روشن برای طرفین قرارداد کار تکلیف همه چیز را به روشنی معین نموده است. در پایان نامه ی حاضر که در سه فصل می باشد ابتدا کلیاتی از کار و حقوق کار از دیدگاه اسلام و موازین بین المللی کار بیان خواهد شد. موضوع ساعات کار و میزان دستمزد از مواردی است که در این دو اعلامیه به آن پرداخته شده است از اینرو در فصل دوم ساعات کار و میزان دستمزد در احکام اسلام بررسی خواهد شد و به تطبیق آن با موازین بین المللی خواهیم پرداخت، در فصل سوم به آزادی اشتغال و عدم اجبار در به کارگیری افراد و منع بردگی در اسلام و تطبیق آن با موازین بین المللی خواهیم پرداخت.

مراد از موازین بین المللی در این پایان نامه، موادی از اعلامیه حقوق بشر سازمان ملل و میثاق بین المللی حقوق اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و میثاق حقوق مدنی و سیاسی سازمان ملل است، هر چند اعلامیه ی حقوق بشر اسلامی (اعلامیه قاهره) تا حدودی به عنوان نماینده جهانی حقوق بشر در اسلام خواهد بود ولی مبنای ما بر تطبیق و بررسی دو نظام حقوقی اسلام و موازین بین المللی، قرآن کریم و روایت هایی است که در کتب معتبر فقهی بیان شده اند و صرفا به اعلامیه حقوق بشر اسلامی (قاهره) اکتفا نخواهد شد

طرح تحقيق

۱. تعریف مسأله و بیان سوال های اصلی

کار در لغت به معنای شغل، فعل، پیشه، هنر، فعالیت، رنج، زحمت و غیره به کار رفته است. در اسلام کار به عنوان یک فضیلت و یک ارزش و عبادت مورد توجه قرار گرفته است در اصطلاح و مفهوم حقوقی، اقسام کار در قلمرو حقوق کار و قوانین مختلف که از سوی شرع و قانون برای کارگران و کارفرمایان وضع شده قرار می گیرد. در قرن اخیر نهاد ها و سازمان های بین المللی مقاله نامه ها و اعلامیه های مختلفی را برای استاندارد کردن حقوق کار و قوانین حاکم بر روابط کارگر و کارفرما تصویب کرده اند. از جمله این مصوبات، مقاله نامه های سازمان بین المللی کار، اعلامیه جهانی حقوق بشر و میثاق بین المللی حقوق اقتصادی اجتماعی فرهنگی و همچنین اعلامیه اسلامی حقوق بشر است که طی سالهای اخیر به تصویب رسیده و اکثریت کشورهای جهان به آن ملحق شده اند. در این پژوهش پس از بیان کلیاتی در ماهیت کار و ضوابط حاکم بر روابط کارگر و کارفرما و قرارداد کار، به بررسی فقهی و حقوقی موازین بین المللی قانون کار و تطبیق آن با باب اجاره اشخاص در فقه و همچنین مکاسب محرمة در اسلام پرداخته خواهد شد. نتیجه ای که گرفته میشود این است که اهداف سازمانها و نهاد های بین المللی از ایجاد چنین قوانین یکسان بین المللی در راستای حمایت از کارگران در برابر کارفرمایان است و طبق موازین بین المللی حقوق کار، قرارداد کار و روابط میان کارگر و کارفرما باید بر طبق اصول و قوانین تعریف شده ای باشد که از سوی دولت ها حمایت شود و اصول کلی مثل حق کار کردن، آزادی انتخاب شغل، منع کار اجباری، ممنوعیت بردگی و قوانینی مثل حداقل مزد، حداقل ساعات کار و... را تصویب نموده و اعلام می دارد که افراد نباید برخلاف این اصول و قوانین قرارداد های کار را منعقد نمایند و تخطی از این استاندارد ها باید از سوی دولت ها و مرجع صالح پیگیری شود. در مقابل اسلام نیز قائل به حق کار کردن، ساعات کار محدود و معین، میزان دستمزد عادلانه، آزادی انتخاب شغل، منع کار اجباری و ممنوعیت برده داری و حتی جزئی ترین مسایل در ارتباط با کار است که در موازین بین المللی کار به آن اشاره نشده است است هر چند ظاهراً در فقه اسلام در باب اجاره اشخاص، حاکمیت اراده معاملاتی و توافق طرفین تعیین کننده است و نمی توان روابط کارگر و کارفرما را با ایجاد قوانین محدود کرد اما با دقت در

احکام و قوانین شریعت اسلام می توان نتیجه گرفت که اسلام کار را رکن اساسی زندگی و نیرومندترین عامل تولید می داند و پیش از آنکه مکتب های جدیدی در روی زمین پیدا شود اسلام مکتب جاودانی خود را پی ریزی نمود و به وسیله ی قرآن کریم و روایات اهل عصمت اهمیت کار و شرایط و ضوابط آن را بیان فرمود و با رجوع به منابع چهارگانه فقه امامیه و احکام و قواعد اسلام می توان تک تک این اصول و ضوابط حاکم بر کار و روابط کارگر و کارفرما را استنباط نمود.

هدف از اجرای پژوهش به دنبال یافتن پاسخ مناسبی به سوالات ذیل است.

۱. اصل حاکمیت اراده و توافق طرفین در قرارداد کار در فقه اسلام و موازین بین المللی حقوق

کار به چه صورت است؟

۲. آیا قوانین ناظر بر تعیین حداقل مزد و ساعات کار و غیره در اسلام و فقه امامیه با این تفصیل

وجود دارد؟

۳. از دیدگاه اسلام و همچنین موازین بین المللی حقوق کار آیا حق برگزیدن آزادانه شغل مطلق

است؟

۴. احکام فقه اسلام و موازین بین المللی حقوق کار در رابطه با بردگی و کار اجباری به چه

صورت است؟

کاربرد و نتایج حاصل تحقیق: مورد استفاده مراجع قضایی، دانشجویان رشته های حقوق و فقه

مبانی حقوق اسلامی و طلاب حوزه های علمیه خواهد بود

۲- سابقه تحقیق:

با جستجو در سایت ها و پایگاههای معتبر دانشگاهی هیچ پایان نامه ای در این موضوع یافت نشد، تنها مواردی از پایان نامه ها وجود داشت که به مطالعه موردی حقوق بشر در اسلام و غرب پرداخته است. همچنین پایان نامه ای با موضوع " بررسی مبانی فقهی و حقوقی قرارداد کار ایران"، استاد راهنما هادی عظیمی گرگانی، دانشگاه آزاد اسلامی تهران مرکزی، سال ۱۳۸۵ که به بررسی فصلی از قانون کار به نام قرارداد کار از منظر قانون و فقه پرداخته است

به دلیل نو پا بودن حقوق کار، کتاب ها و مقاله های محدودی در این زمینه تالیف شده اند. پایان نامه ی حاضر به بررسی فقهی حقوقی مواردی از موازین بین المللی حقوق کار - از جمله، مسزبان دستمزد و ساعات کار، آزادی اشتغال و ممنوعیت کار اجباری و برده داری - و مقایسه و تطبیق آن با فقه امامیه و احکام اسلامی می پردازد نه تمامی قانون کار به صورت عام .

۴- روش تحقیق:

روش تحقیق در این پایان نامه، توصیفی - تحلیلی و براساس منابع کتابخانه ای و نرم افزار های فقهی و حقوقی و از طریق فیش برداری و تجزیه و تحلیل داده های موجود است.

فصل اول کلیات

قوانین کشور ما برگرفته از شریعت اسلام و فقه امامیه می باشد. در قرآن که منبع اصلی احکام و قوانین اسلام است آیات فراوانی با موضوع کار، جستجوی روزی و نکوهش سرزنشگر طالب معاش است. در احکام اسلام کار به عنوان یک ارزش و فضیلت شناخته شده است.. از پیامبر اکرم علیه السلام روایت شده که فرمود: «هر کس در راه تأمین نفقه خانواده، پدر و مادرش تلاش کند، همانند مجاهد در راه خداست.»

از نظر تعالیم اسلام کار تنها ارزش مادی ندارد، کار عبادت است، کار موجب سعادت دنیوی و اخروی است، آری اسلام کار را رکن اساسی زندگی و نیرومندترین عامل تولید و مهمترین رکن تولید کننده ثروت می داند و پیش از آنکه مکتب های جدیدی در روی زمین پیدا شود اسلام مکتب جاودانی خود را پی ریزی نمود و به وسیله ی قرآن کریم و روایات اهل عصمت اهمیت کار و طبقه ی کارگر را بیان فرمود.

درباره ی تعریف حقوق کار اتفاق نظر وجود ندارد و از آنجا که دیدگاه های اجتماعی و فکری حقوق دانان در مورد این رشته از علم یکسان نیست، ناگزیر در تعریف های پیشنهادی حقوق دانان این اختلاف نظر ها بازتاب می یابد. حقوق دانانی که با دید فرد گرایی به حقوق کار می نگرستند، این رشته ی حقوق را مجموعه ی قواعد حاکم بر قرارداد کار می دانستند و در واقع آن را بخشی از حقوق قراردادها می شمردند ولی این مفهوم در زمان ما دیگر نمی تواند به آسانی پذیرفته شود چرا که در دوران حاضر، روابط کار بیشتر تابع قوانین امری است. گروهی دیگر حقوق کار را وسیله ی همکاری میان کار و سرمایه می دانند و آن را به «قواعد حاکم بر نیروی کار» تعریف می کنند. اما تعریفی از حقوق کار که مناسب تر از دیگر تعارف باشد و در حقوق ما هم بتوان آن را به کار برد طبق این تعریف «حقوق کار بر همه ی حقوق ناشی از انجام کار برای دیگری حاکم است، مشروط بر اینکه اجرای کار با تبعیت یک طرف نسبت به طرف دیگر همراه باشد» در این فصل «کار» در حقوق اسلام و سایر مکاتب و همچنین در اسناد بین المللی بررسی خواهد شد

۲-۱ واژه شناخت: کار، کارگر، کارفرما

کار. (ا) در لغت به معنای، آنچه از شخص یا چیزی صادر گردد و آنچه شخص خود را بدان مشغول سازد و فعل و عمل و کردار. آنچه کرده و بجا آورده شود.^۱ کار در لغت نامه ی معین به معانی مختلفی به کار رفته است. ۱- فعل، عمل. ۲- پیشه، شغل. ۳- سعی و جهد. ۴- رزم، جنگ. ۵- کشت، زراعت. ۶- مسئولیت، وظیفه. ۷- گرفتاری، دشواری. ۸- وضعیت، حال. ۹- حادثه، پیشامد. ۱۰- صنعت، هنر. ۱۱- ممارست، اشتغال. ۱۲- بنا، ساختمان. ۱۳- مرگ، موت. ۱۴- وسیله معیشت.^۲

در فقه امامیه اجیر شخصی است که در برابر مزد انجام عملی را متعهد می شود. کارفرما. [ف] کارفرمای . صاحب و آمر. آنکه به کاری فرمان دهد، آن که دستور کار بدهد. صاحب کار طبق ذیل ماده «۴۶۶» قانون مدنی: در اجاره اشیاء و حیوان، اجاره دهنده را موجر و اجاره کننده را مستأجر گویند و در اجاره اشخاص چنانکه ماده «۵۱۲» متذکر شده است کسی که منافع خود را اجاره می دهد اجیر و کسی که اجاره می کند، مستأجر یا طالب اجیر نامیده می شود.^۳

اجرت امثال موضوع اجاره مورد نظر قرار میگیرد. در مواردی که عقد اجاره بسبب فقد شرطی باطل و یا اصلاً عقدی منعقد نشده و شخص هم از شی منتفع شده باشد، بر عهده او است که اجرة المثل به موجر یا مالک بدهد؛ اجرة المسمی؛ اجرتی که در عقد اجاره معین شده است.^۴

در لسان العرب کلمه ی اجر به معنای پاداش عمل آمده الأجر: الجزاء علی العمل، و الإجارة: من أجر یاجر، و هو ما أعطیت من أجر فی عمل و الاسم منه: الإجارة. و الأجرة: الكراء. تقول: استأجرت الرجل فهو یاجرنی ثمانی حجج ای یصیر أجیری. و أتجر علیه بكذا: من الأجرة.^۵ در الصحاح در

۱. دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، چاپ اول، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۳ ش، بخش حرف «کاف»، ص ۱۰۷.

۲. معین، محمد، فرهنگ لغت معین، انتشارات امیرکبیر، ۱۳۶۲ ه ش.

۳. طاهری، حبیب الله، حقوق مدنی، چاپ دوم، دفتر انتشارات اسلامی ۱۴۱۸ ه ق، ج ۲، ص: ۲.

۴. دهخدا، علی اکبر، همان کتاب، ص ۱۰۷.

۵. ابن منظور، ابو الفضل جمال الدین محمد بن مکرم، لسان العرب، چاپ سوم، دار الفکر للطباعة و النشر ۱۴۱۴ ه ق.

معنای الأجر: الثواب. تقول: أجره الله يأجره و يأجره أجراً و الأجره: الكراء. تقول: استأجرت الرجل فهو يأجرني ثمانى حجج، أى يصير أجيرى.^۱

۱-۳ کار در آیات قرآن

در قرآن که منبع اصلی احکام و قوانین اسلام است آیات فراوانی با موضوع کار، جستجوی روزی و نکوهش سرزنشگر طالب معاش است بی تردید فهم مذاق شرع از دیدگاه اهل بیت علیهم السلام که با برآیند روایات وارده و سنجش آن با آیات شریفه قرآنی حاصل می شود.

خداوند متعال می فرماید: بر شما گناهی نیست که از فضل پروردگارتان (روزی) بجوید.^۲ پس از نزد خدا رزق بجوید و او را بپرستید و برای او سپاس گوید. به سوی او باز گردانیده می شوید.^۳

و از نشانه های او فرستادن بادهای بشارت گر است و تا از رحمت خود به شما بچشاند و تا کشتی به فرمان او حرکت کند و تا از فضل او بجوید و شاید شما شکر گوید.^۴ خداوند یکتا کسی است که دریا را تسخیر شما گردانید، تا به فرمانش کشتی در آن حرکت کند و تا از فضل (روزی) او بجوید و باشد که سپاسگزاری کنید.

هنگامی که نماز به انجام رسید، در زمین پراکنده گردید و از فضل (روزی) خدا بجوید و خدای را بسیار یاد کنید. شاید رستگار شوید.^۵ در این آیه خداوند پس از عبادت معنوی انسانها را به کار و تلاش دعوت می نماید و این اهمیت و ارزش کار را در نزد خداوند می رساند اوست (خدا) که شما را در زمین پدید آورد و از شما خواست که زمین را آباد کنید.^۶

^۱ . جوهری، اسماعیل بن حماد، الصحاح - تاج اللغة و صحاح العربیة، چاپ اول، دار العلم للملایین، ۱۴۱۰ هـ ق ج ۲، ص ۵۷۶،

^۲ . قرآن کریم، سوره ی بقره، آیه ی ۱۹۸.

^۳ . سوره ی عنکبوت، آیه ی ۱۷.

^۴ . سوره ی روم، آیه ی ۴۶.

^۵ . سوره ی جمعه، آیه ی ۱۰.

^۶ . سوره ی هود، آیه ی ۶۱.

او خدایی است که زمین را برای شما قرار داد پس در راههای آن حرکت کنید و از روزی آن بخورید و بازگشت شما در قیامت بسوی اوست.^۱

و گروهی دیگر در زمین مسافرت می‌کنند، از فضل [روزی] خدا جستجو می‌کنند.^۲

و روز را زمان زندگی و معاش قرار دادیم.^۳

آیاتی که بر این مطلب دلالت می‌کند، بیش از این‌هاست و به این چند مورد اکتفا شد

۱-۴ کار سنت پیامبر و امامان است

هشام بن سالم گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: امیر مؤمنان علیه السلام خود هیزم تهیه می‌کرد و آب از چاه می‌کشید و جاروب می‌کرد و حضرت فاطمه علیها السلام آسیا می‌کرد و خمیر می‌نمود و نان می‌پخت.^۴

عبد الرحمان بن حجاج از امام صادق علیه السلام روایت می‌کند که فرمود: «محمد بن منکدر» همواره می‌گفت که: «من تصور نمی‌کردم علی بن الحسین علیه السلام جانشینی برتر از خود بر جای گذارد. تا این‌که فرزندش محمد بن علی علیه السلام را مشاهده کردم و تصمیم گرفتم وی را پند و اندرز گویم ولی او مرا نصیحت کرد. یاران محمد بن منکدر از وی پرسیدند: مگر او به تو چه اندرزی داد؟ وی پاسخ داد: یک روز در اوج گرما به اطراف مدینه رفتم. در آنجا با ابو جعفر محمد بن علی علیه السلام برخورد کردم. وی مردی درشت هیكل و سنگین بود. و [در آن هوای گرم و سوزان] با دو غلام سیاه یا دو آزادشده‌ای که قبلاً برده بوده‌اند، همراه بود. با خود گفتم: سبحان الله! بزرگی از بزرگان قریش در این وقت روز با این حال در پی دنیاست! به خدا سوگند! حتماً او را نصیحت خواهم کرد! به وی نزدیک شدم و سلام کردم. امام با صدای بلند و تند در حالی که به شدت عرق می‌ریخت سلام

^۱. سوره ی حجر، آیه ی ۲۲

^۲. سوره ی مزمل، آیه ی ۲۰.

^۳. سوره ی نباء، آیه ی ۱۱.

^۴. شیخ صدوق، محمد بن علی بن بابویه، من لا یحضره الفقیه - ترجمه، مترجم: غفاری، علی اکبر و محم، چاپ اول، نشر صدوق، اول، ۱۴۰۹ ه.ق.، ج ۴، ص: ۲۲۸.

را پاسخ داد. به او گفت: خداوند کارهایت را سامان دهد! بزرگی از بزرگان قریش، در این ساعت و بر این حالت در پی دنیا! به من بگو که اگر در این حال مرگت فرا رسد چه می‌کنی؟

امام علیه السلام فرمود: اگر در این حال مرگ به سراغم بیاید، در حال انجام طاعتی از طاعت‌های خداوند به سراغم آمده است که به وسیله آن خود و خانواده‌ام را از [نیاز] به تو و به مردم باز می‌دارم. من همواره این نگرانی را داشته‌ام که اگر مرگ به سراغم آمد، در حال انجام معصیتی از معصیت‌های خدا باشم. محمد بن منکدر گفت: راست گفتی، خداوند ترا رحمت کند! تصمیم گرفتم ترا اندرز گویم ولی تو به من پند دادی.»^۱

پیامبر اکرم فرمودند: هرکس به بیابان برود، هیضم جمع کند، با دوش خود حمل نماید و آن را بفروشد، از فروش آن خویشتن را بی‌نیاز کند و مازاد درآمدش را صدقه بدهد، بهتر از آن است که از ثروتمندی درخواست کمک نماید، که آیا مرد متمکن به او چیزی بدهد یا محرومش سازد. زیرا دست دهنده (فرازین) از دست گیرنده (فرودین) برتر است.^۲

امیر مؤمنان علیه السلام در گرم‌ترین وقت روز در پی نیازی که خداوند آن را تضمین کرده است، بیرون می‌رفت. می‌خواست خداوند وی را در این حال مشاهده کند که خود را برای طلب [روزی] حلال به زحمت می‌اندازد.^۳

^۱. شیخ کلینی، ابوجعفر محمد بن یعقوب، کافی (ط-اسلامیه) چاپ چهارم، دارالکتب الإسلامیه، ۱۴۰۷ هـ ق، ج ۵، ص ۳۷ / شیخ طوسی، ابوجعفر محمد بن حسن، تهذیب الاحکام، چاپ سوم، منشورات دارالاضواء، سال ۱۴۰۶ هـ ق، ج ۶، ص ۳۲۵ / علامه حلی، حسن بن یوسف، تذکره الفقهاء، (ط-الحدیثه)، مؤسسه آل‌البیت علیهم السلام، چاپ اول، ۱۳۸۸ هـ ق، ج ۱۲، ص ۱۲۷.

^۲. مالکی الأشتری، أبی الحسین ورام بن أبی فراس، تنبیه الخواطر و نزهة النواظر، نشر مکتبه الفقیه، قم، بی تا، جلد ۲، صفحه ۲۲۹ / اصفهانی، مجلسی اول، محمد تقی، روضة المتقین فی شرح من لا یحضره الفقیه، چاپ دوم، مؤسسه فرهنگی اسلامی کوشانبور، ۱۴۰۶ هـ ق، ج ۴، ص ۲۱۷.

^۳. شیخ صدوق، ابوجعفر محمد بن علی بابویه، من لا یحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۶۳ / فیض کاشانی، محمد محسن، الوافی، چاپ سوم، منشورات دارالاضواء، سال ۱۴۰۶ هـ ق، ج ۱۷، ص ۳۶ / طباطبایی، حسین، جامع احادیث شیعه، انتشارات فرهنگ سبز، ۱۴۲۹ هـ ق، چاپ سوم، تحقیق سید حسن خراسانی، منشورات دارالاضواء، بیروت، ۱۰ جلد، چاپ سوم، سال ۱۴۰۶ هـ ق، چاپ اول، ج ۲۲، ص ۷۸.

وَعَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) قَالَ: كَانَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ ع إِذَا أَصْبَحَ - خَرَجَ غَادِيًا فِي طَلَبِ الرِّزْقِ - فَقِيلَ لَهُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ أَيْنَ تَذْهَبُ - فَقَالَ أَتَصَدَّقُ لِعِيَالِي قِيلَ لَهُ أَتَصَدَّقُ - فَقَالَ مَنْ طَلَبَ الْحَلَالَ فَهُوَ مِنَ اللَّهِ صَدَقَةٌ عَلَيْهِ^١.

ترجمه: حضرت (ع) صبح زود برای کسب روزی خارج از منزل شد. به او گفتند: یا ابن رسول الله کجا؟ جواب داد: برای خانواده صدقه میدهم. پرسیدند: صدقه؟ گفت آری هر کس به دنبال روزی حلال باشد، از طرف خداوند برای او صدقه حساب می شود.

۱-۵ فضایل و آثار کار

کار دارای آثار و فضایل بسیاری می باشد. آثار کار:

۱- ۵- ۱ کار مانند جهاد در راه خداست

مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عُثْمَانَ عَنِ الْحَلْبِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) قَالَ: الْكَادُ عَلَى عِيَالِهِ كَالْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ^٢.

ترجمه: رسول خدا فرمود: کسی که برای تامین مخارج خانواده خویش تلاش می کند مانند کسی است که در راه خدا جهاد می کند.^۳ حلبی از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: «زحمتکش برای خانواده، همانند مجاهد در راه خداست.»^۴

فِقَهُ الرِّضَا (ع): «وَاعْلَمْ أَنَّ نَفَقَتَكَ عَلَى نَفْسِكَ وَعِيَالِكَ صَدَقَةٌ وَ الْكَادُ عَلَى عِيَالِهِ مِنْ حِلٍّ كَالْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ»^١

^١ . شیخ کلینی، ابو جعفر محمد بن یعقوب، الکافی (ط - الإسلامية)، دار الکتب الإسلامية، چهارم، ۱۴۰۷ هـ، ج ۴، ص

۱۲ / حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعة، چاپ اول، ، ۱۴۰۹ هـ، ج ۱۷، ص: ۶۷

^٢ . حرعاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۶۷.

^٣ . کلینی، ابو جعفر محمد بن یعقوب، الکافی (ط - الإسلامية)، چاپ چهارم، دار الکتب الإسلامية، ۱۴۰۷ هـ، ج ۵، ص

۸۸ / شیخ صدوق قمی، محمد بن علی بن بابویه، من لایحضره الفقیه، ص ۲۲۶.

^٤ . طباطبایی بروجری، حسین، جامع احادیث شیعه، چاپ اول، انتشارات فرهنگ سبز، ۱۴۲۹ هـ، ج ۲۲، ص: ۸۴.

ترجمه: در کتاب فقه الرضا آمده است: «بدان که هزینه کردن برای خود و خانواده صدقه است و زحمتکش برای خانواده از راه حلال همانند مجاهد در راه خداست.»

«أَنْ الْكَدَّ لِلْعِيَالِ أَفْضَلُ مِنَ الزَّهْدِ فِي الدُّنْيَا»^۱ ترجمه «تلاش کردن برای (روزی) خانواده بهتر از زهد در دنیا است»

فضیل بن یسار از امام صادق علیه السلام روایت می‌کند که فرمود: «وقتی شخص تنگدست و فقیری به اندازه قوت و غذای خود و خانواده‌اش کار کند و به دنبال حرام نباشد، همانند مجاهد در راه خداست.»^۲

ابن فضال از امام صادق علیه السلام از پدرش از نیاکانش علیهم السلام از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله روایت می‌کند که فرمود: «هر کس در جستجوی روزی حلال مسافرت کند، همانند جهادگر در راه خداست.»^۳

از علی علیه السلام روایت شده که فرمود: «صبحگاهان بیرون رفتن شما [به سوی جهاد] در راه خدا برتر از صبحگاهان بیرون رفتن شما برای به دست آوردن آنچه با آن وضعیت فرزند و خانواده‌اش را سامان دهد، نیست.»^۴

۱. مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، چاپ اول، مؤسسه الطبع و النشر، ۱۴۱۰ هـ ق، ج ۱۰۱، ص ۲۲۶ / قمی، محمد بن علی بن بابویه، من لا یحضره الفقیه، ج ۴، ص ۲۲۶ / جامع احادیث الشیعه، ج ۲۲، ص ۸۴ / نوری، میرزا حسین، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، مؤسسه آل البيت علیهم السلام، ۱۴۰۸ هـ ق، ج ۱۳، ص: ۵۵.

۲. مازندرانی، محمد صالح، شرح الکافی، المكتبة الإسلامية، ۱۳۸۲ هـ ق، ج ۹، ص: ۲۷۵.

۳. «إِذَا كَانَ الرَّجُلُ مُعْسِرًا فَيَعْمَلُ بِقُدْرٍ مَا يَقُوتُ بِهِ نَفْسَهُ وَ أَهْلَهُ وَ لَا يَطْلُبُ حَرَامًا فَهُوَ كَالْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ». کلینی، ابو جعفر، محمد بن یعقوب، الکافی (ط - الإسلامية)، ۸ جلد، دار الکتب الإسلامية، تهران - ایران، چهارم، ۱۴۰۷ هـ ق، ج ۵، ص ۸۸ / طباطبایی، حسین، جامع احادیث شیعه، ج ۲۲، ص ۸۶ / مرآة العقول، ج ۱۹، ص ۳۷.

۴. مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، ج ۱۰۰، ص ۱۷ / نوری، میرزا حسین، مستدرک الوسائل، ج ۱۳، ص ۱۲ / طباطبایی، حسین، جامع احادیث شیعه، ج ۲۲، ص ۸۰ / ابن ابی جمهور، عوائد اللثالی، چاپ اول، دارسید الشهدا، ۱۴۰۵، ج ۳، ص ۱۹۴.

۵. حرعاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، مؤسسه آل البيت علیهم السلام، ۱۴۰۹ هـ ق، ج ۲۲، ص: ۸۷ / نوری، محدث، میرزا حسین، جامع احادیث الشیعه؛ ج ۲۲، ص: ۸۶.

۱-۵-۲ کار موجب سعادت دنیوی و اخروی است

ذریح محاربی گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: دنیا برای تحصیل آخرت نیکو یآوری است و نیز فرمود: کسی که دنیای خویش را بکلی برای آخرت ترک کند از ما نیست و همچنین کسی که آخرت خود را برای دنیایش^۱.

اساساً فعالیت و کوشش در زندگی اگر فقط برای اندوختن مال باشد بدون شک خطاست. اسلام در مواقع کسب و کاری را می پسندد که در کنار تامین زندگی، نفع جامعه و همگان در نظر گرفته شود. مطابق با این آیه قرآن است که می فرماید: **هُوَ أَنْشَأَكُم مِّنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا**^۲ (یعنی: اوست که شما را در زمین آفرید و شما را برای عمارت و آباد ساختن آن برگماشت) و اساساً فعالیت و کوشش در زندگی اگر فقط برای اندوختن مال باشد بدون شک خطاست، و اگر برای خدمت به خلق باشد بدون تردید موجب رضای حق و خود تحصیل آخرت می باشد حتی اگر از این راه انسان سرمایه ای بدست آورد و دنیایش هم رفاه یابد و ثروتش زیاد گردد، زیرا قصد و نیت وی برای خدمت به جامعه و رشد و ترقی جامعه اوست، این چنین انسانی هر گاه بین مصلحت خود و جامعه اش تضادی ببیند ترجیح خواهد داد که نفع همگان را در نظر گرفته، از نفع خود چشم ببوشد و این خود عین طلب آخرت است، بر خلاف آن کس که حتی اگر ثروتی نیندوزد در همه حال مصلحت خویش را در نظر دارد که او نیز از رحمت خداوند یقیناً دور است.^۳

رعایت امانت در کار: امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: خداوند متعال هر صاحب حرفه دارای امانت را دوست می دارد.^۴

^۱. شیخ صدوق، محمد بن علی بن بابویه، من لا یحضره الفقیه، مترجم: غفاری، علی اکبر، ج ۴، ص ۲۰۵ / صدر، سید محمد باقر، اقتصادنا، دفتر تبلیغات اسلامی - شعبه خراسان، قم - ایران، چاپ اول، ۱۴۱۷ هـ ق، ص ۶۳۶ / شیخ صدوق، من لا یحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۵۶ / فیض کاشانی، محمد محسن ابن شاه مرتضی، الوافی، کتابخانه امام امیر المؤمنین علی علیه السلام، چاپ اول، ۱۴۰۶ هـ ق، ۹۸، ج ۱۷، ص ۴۲ / حرعاملی، وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۷۶.

^۲. سوره ی هود، آیه ی ۶۱.

^۳. شیخ صدوق، محمد بن علی بن بابویه، من لا یحضره الفقیه، ج ۴، ص ۲۰۵.

^۴. شیخ صدوق، محمد بن علی بن بابویه، من لا یحضره الفقیه (فارسی)، ص ۲۲۷.